

CIVILFÖRSVARET

Av generaldirektör ÅKE SUNDELIN

DEN snabba tekniska utvecklingen efter första världskriget skapade jordmånen för en alldeles ny form av krigsavgörande. Genom intensifierade luftangrepp skulle hemorten, den fasta replipunkten för de rent militära maktmedlen, kunna tillintetgöras och den totala underkastelsen därmed vara ett fullbordat faktum.

Teorien prövades under andra världskriget men stämde inte helt i praktiken. Enbart hemortsbekämpningen åstadkom aldrig något krigsavgörande, ehuru de insatta förstörelsemedlen till både omfattning och verkan vida överstego vad 1930-talets teoretiker räknat med. Den nya bekämpningsmetoden hade — som ofta sker med nya stridsmedel — överskattats. Den hade också mötts av sitt motmedel: civilförsvaret.

Utan tvekan utgör emellertid hemortsbekämpningen ett av den moderna krigsteknikens främsta instrument. Oerhört verkningsfulla medel stå till buds. Och utvecklingen går obönhörligen vidare, hän mot nästan ofattbara aspekter, även om mångt och mycket ännu så länge tryggt kan hänföras till fantasiens värld. Utvecklingstendensen är likväl fullt klar. Den är självfallet föga uppmuntrande, men den verkar samtidigt också sporrande. Ty motmedlet mot hemortsbekämpning heter alltså civilförsvaret och att föra detta vidare är en stor uppgift. Vilka former hemortsbekämpningen än må ta, måste dess skadeverkningar kunna neutraliseras. Något annat rättesnöre för civilförsvarets verksamhet kan icke accepteras. Svårigheter få icke avskräcka.

Denna allmänna målsättning för civilförsvarets verksamhet gäller naturligen även svenskt civilförsvaret, vars aktuella problem i det följande skola något närmare belysas. Det torde därvid vara nödvändigt att först något beröra den hittillsvarande utvecklingen.

De åtgärder man närmast inriktat sig på äro främst av följande slag:

utspridning av människor och förnödenheter,
iordningställande av skyddsrum för den befolkning, som under krig måste kvarstanna i tätorter samt

upprättande av en effektiv och slagkraftig skadeavhjälpande civilförsvarsorganisation.

Genomförandet av ett dylikt program måste generellt baseras på, förutom en tillräcklig personalorganisation, penningmedel i betydande omfattning. Särskilt den byggnadsverksamhet, som erfordras för iordningställande av skyddsrum, är kostnadskrävande. Vidare krävs materiel av en mångfald olika slag och till stort antal. Ett rätt utnyttjande av materielen m. m. fordrar också en ingående kunskap om dess handhavande. Utbildningsfrågan blir sålunda ett stort problem.

De ekonomiska förutsättningarna för civilförsvarets verksamhet har emellertid hitintills icke varit tillräckliga. Särskilt i fråga om skyddsrum och vissa materielgrupper uppvisar dagens läge betydande brister. Slitage, åldersskäl och bristande modernitet gör att klyftan mellan behov och tillgång ständigt vidgas.

Vad nyss sagts ger måhända intryck av att vårt civilförsvaret genomgående skulle sakna funktionsduglighet. Det må med en gång sägas, att så ingalunda är fallet. Även om betydande blottor finnas inom vissa avsnitt, är läget i andra hänseenden betydligt mera tillfredsställande. Sålunda har under årens lopp ett gott organisatoriskt underlag, som i stort utstakar verksamheten i krig, vuxit fram. Framför allt har planläggningen fortskridit inom de områden, där under fredstid någon direkt verkställighet av naturliga skäl icke kan komma i fråga. Såsom exempel härpå må nämnas följande.

De problem som sammanhånga med ett utrymningsförfarande, måste anses vara i allt väsentligt väl förberedda. Föreskrifter finnas utarbetade för det tekniska tillvägagångssättet vid utrymning och inkvarteringsmöjligheter m. m. ha inventerats.

Den speciella socialtjänst, vilken omedelbart måste träda i funktion vid en utrymning, både för de i tätorten kvarvarande och för den till ett nytt område omplanterade befolkningen, har blivit föremål för ett noggrant studium.

Anvisningar äro vidare utfärdade för undanförsel av sådana viktiga förnödenheter — livsmedel, oljor, bilreservdelar, läkemedel m. m. — som i fredstid tillverkas eller lagras på platser, där de i krigstid kunna antagas bli utsatta för luftangrepp eller bli i ett tidigt skede utsatta för påverkan från markstrider.

Med undanförseln sammanhänga också planläggningen för den förstöring, vilken för motsvarande förnödenhetsgrupper kan

komma att utlösas i de fall då undanförsel icke hunnit tillgripas eller i ett senare, kritiskt skede.

För den bevakningstjänst, som i krig skall ombesörjas genom civilförsvarets försorg, är det även i huvudsak väl beställt. Boskillnaden mellan bevakningspolisens och de militära markbevakningsförbandens uppgifter är klar. Beväpningsfrågan är i princip löst. Bevakningspolisens utbildning fortskrider raskt.

Det kan i detta sammanhang till sist vara skäl att framhålla, att civilförsvarets ledningsorganisation kunnat uppbyggas och stabiliseras, även om de rent personella resurserna alltjämt behöva utökas.

Ytterligare belägg för positiva resultat av det pågående civilförsvarsarbetet skulle naturligen kunna ges. Den lämnade summariska redogörelsen må emellertid vara tillfyllest. Det torde vara större skäl att vända blicken mot de problem, som för närvarande te sig mest aktuella.

De två frågor, som dominera, äro materielanskaffningen och skyddsrumbyggandet.

Att civilförsvarets *materielbehov* är omfattande belyses kanske bäst av att organisationen i krig omspanner närmare 900 000 personer, varav omkring hälften kommer att engageras i det allmänna civilförsvaret, under det att den andra hälften ingår såsom hemskyddsledare och i verkskydd. All denna personal kräver självfallet en viss personlig utrustning. Härtill komma poster för materiel, bl. a. alarmeringsanläggningar, signalmateriel, gasskyddsmateriel, övrig teknisk materiel m. m.

Till grund för materielanskaffningen har inom civilförsvarsstyrelsen utarbetats en plan, enligt vilken anskaffningen skulle påbörjas under innevarande år och vara avslutad budgetåret 1954/55. Totalkostnaden har beräknats till omkring 130 miljoner kronor, motsvarande drygt 25 miljoner per år vid en jämn årsbelastning under femårsperioden. Det är närmast mot bakgrunden av sistnämnda siffra, som den hittills beviljade medelstillelningen för innevarande budgetår — endast 4,6 miljoner — bör ses. Intrycket förbättras knappast av att huvudparten av beloppet måste disponeras för omsättning av gasskyddsmateriel.

Det ligger i öppen dag, att ur de synpunkter civilförsvarsstyrelsen har att bevaka, en dylik tingens ordning är allt annat än tillfredsställande. För att inom rimlig tid, inte minst med hänsyn till det utrikespolitiska läget, överbrygga de befintliga bristerna, har det för civilförsvarsstyrelsen fallit sig naturligt att dels vid-

hålla 1954/55 såsom slutår för anskaffningsperioden, dels föreslå en snabbare anskaffningstakt. I enlighet därmed ha materieläskandena för budgetåret 1951/52 upptagits till närmare 42 miljoner kronor. Beloppet är betydande men täcker likväl endast en tredjedel av dagens brister.

Den skärpning av världsläget, som inleddes med Koreakrisen, har som bekant medfört regeringsbeslut om en allmän förstärkning av vårt lands försvarsberedskap. I de propositioner, som i ärendet förelagts höstriksdagen, intar civilförsvaret en framskjuten plats. Redan mot bakgrunden av vad som i det föregående antytts, torde det vara uppenbart, att de c:a 45 miljoner, som totalt ställts i utsikt för civilförsvarets vidkommande, icke medge några utsvävningar vid sidan av centralmyndighetens planläggning. Förhållandet är fastmer sådant, att civilförsvarsstyrelsen enbart för engångsanskaffning av materiel påyrkat att 35 miljoner skulle ställas till förfogande, under det att ungefär motsvarande belopp äskats för andra viktiga ändamål. Utan tillgång till materiella resurser blir civilförsvarets kamp mot hemortsbekämpningen ojämn. Att kraven på modernitet och hög teknisk kvalitet icke få eftersättas torde vara överflödigt att understryka. Det är endast att konstatera, att dessa krav tyvärr icke gå att förena med strävan att nedhålla de statsfinansiella utgifterna.

En av civilförsvarets allra viktigaste frågor gäller *skyddsrumbyggandet*. Utan erforderlig tillgång på skyddsrum kommer hemortsbekämpningens övertag att bli markant. Inte minst den användning i större skala av atombomben, som numera ligger inom det möjligas gräns, accentuerar skyddsrumbehovet. Ytterligare motiv torde här icke behöva framläggas. Uppfattningen är ensartad runt om i världen.

Vårt läge i skyddsrumshänseende är för närvarande icke gott. Vi ha ett ringa fåtal fullträffsäkra bergskyddsrum, vilka ännu endast sparsamt kompletteras av i nybyggnader inrättade s. k. normalskyddsrum. Ehuru värdet av de senare icke får underskattas, kunna de endast motstå den ovanpåliggande byggnadens rassor och erbjuda i nuvarande utförande ett otillräckligt skydd mot radioaktiv strålning. Skyddsrumproblemet kompliceras vidare av de större städernas centrala, tätt bebyggda delar med äldre hus, i vilka utförande av fullgoda skyddsrum icke är tekniskt möjligt. Olägenheten härav förhöjes genom att just dylika stadsdelar lättast bli offer för förintande s. k. eldstormar.

Som bekant har ganska nyligen ett förslag framlagts till skydds-

rumsfrågans lösande. Förslaget innebär, att fullträffsäkra skyddsrum — i berg eller fristående av betong — skola under en 10-årsperiod utbyggas med ett platsantal för c:a 3 000 000 personer. I samband härmed skulle de s.k. normalskyddsrummen fortsättningsvis endast i vissa undantagsfall komma till utförande. Kostnaden har beräknats till 500 miljoner kronor, varav dock c:a 300 skulle återvinnas genom åtgärder för en rationell fredsanvändning.

Principiellt kan sägas, att ett genomförande av förslaget skulle innebära en väsentlig förbättring i förhållande till nuläget. Fullträffskyddsrum äro oavvisligen nödvändiga. Även om i det framlagda förslaget måste vidtagas vissa modifikationer, vilka här ej närmare behöva beröras, te sig snabbt förbättrade skyddsrumsmöjligheter såsom en av våra mest angelägna beredskapsåtgärder. I syfte att åtminstone i viss omfattning omgående kunna påbörja det tidskrävande byggnadsarbetet har också civilförsvarsstyrelsen av förut berörda tilläggsanslag för försvarsberedskapens omedelbara höjande begärt c:a 22 miljoner kronor. I propositionen har beloppet dock beskurits till c:a 12 miljoner.

Det har förut antytts, att en tillfredsställande *utbildning* utgör en av grundförutsättningarna för att civilförsvarsorganisationen skall kunna väl fungera vid krig.

Av civilförsvarets personal är för närvarande endast 15—25 % utbildad, beroende på att all utbildning under efterkrigsåren fram till 1949 praktiskt taget legat nere. Även om en förbättring inträtt under de senaste två åren, är det klart, att mycket återstår. Särskilt kännbar är för närvarande bristen på goda instruktörer. Som ett led i instruktörsutbildningen har civilförsvarsstyrelsen därför nu begärt bl. a. en omorganisation av statens civilförvarsskola, som hittills fört en tämligen blygsam tillvaro. Behovet av en tillfredsställande skolorganisation för civilförsvarets miljonarmé torde förefalla tämligen självklart, även om skolan närmast är avsedd för den personal, som i de regionala instanserna skall föra impulserna vidare.

Trots utbildningens omfattning intar den rent ekonomiskt ingen dominerande plats. I tilläggsanslaget har den begränsats till något över 1 miljon kronor.

Det skulle föra för långt att här närmare redogöra för alla de problem, som man inom civilförsvarets ledning i dag har att brottas med. Ytterligare två frågor synas emellertid i korthet böra beröras.

Civilförsvaret har liksom fallet är på många andra håll ett starkt behov av *forsknings- och försöksverksamhet*. Bland de aktuella frågor, som kräva sitt svar är bl. a.

skapandet av provisoriska anordningar till skydd för befolkningen i städernas tätområden mot verkan av luftanfall och bränder,

utarbetande av typritningar och programhandlingar för olika slag av fullträffsäkra skyddsrumsanläggningar,

forskning och försök rörande skydd mot radioaktiv strålning samt bakteriologiska stridsmedel,

utarbetande av metoder till skydd mot kvävning i skyddsrum i händelse av storbränder,

försök med nya brandmedel.

Slutligen några ord angående *civilförsvarets ledningsorgan*, *civilförsvarsstyrelsen*.

Styrelsen har, vid en epok, då världshändelserna icke gävo samma antydning om oro som nu, utformats som en minimiorganisation. Sedan dess har läget radikalt förändrats och tidigare oförutsedda ärendegrupper pålagts styrelsen. Denna har därigenom under en lång tid kommit att arbeta med underdimensionerad personal, vilket naturligen starkt verkat till förfång för landets civilförsvarsberedskap. En extraordinär arbetsbörda har måst åläggas personalen. Tillståndet är både irriterande och allvarligt oroande. Mot bakgrunden härav har styrelsen därför ansett sig böra allvarligt påyrka en personell förstärkning. Därest denna icke kommer till stånd kan genomförandet av här tidigare berörda åtgärder för civilförsvarsberedskapens stärkande starkt komma att försenas.

De rent tekniska möjligheterna att effektivt möta hemortsbekämpningen äro förvisso tillfinnandes. De ekonomiska har det för vårt vidkommande varit mindre väl beställt med. Den medelstilldelning, som statsmakterna inom kort ha att besluta om, kommer att medföra en markant lägesförbättring. Det är emelertid ur allmän beredskapssynpunkt att hoppas, att denna välvilja icke får tagas enbart som ett tillfälligt uppblossande utan även som ett tecken på en bestående strävan att planenligt och i full omfattning täcka en av riksförsvarets allvarligaste luckor. Statsmakternas bistånd är dock icke nog. Ytterst hänger civilförsvarets funktionsduglighet den stund faran kommer på att hela folket redan dessförrinnan förstått betydelsen av att äga ett gott civilförsvaret och i handling också erkänt det.